

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ

УДК 343.983:343.41

О.В. Таран, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник, провідний
науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ

Я.В. Войтович, аспірант
Національної академії внутрішніх справ

ЧАС УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ БЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ АБО БЕЗПЕЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ БУДІВЕЛЬ І СПОРУД

Визначено та розглянуто особливості встановлення часу учинення злочину як самостійного елемента криміналістичної характеристики злочину, передбаченого ст. 275 Кримінального кодексу України. Розкрито криміналістичне значення інформації про початок дій та процесів щодо розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання промислової продукції, проектування чи будівництва будівель і споруд, наведено визначення цих понять.

Ключові слова: час учинення злочину, криміналістична характеристика, проектування чи будівництво будівель і споруд, розслідування.

Определены и рассмотрены особенности установления времени совершения преступления как самостоятельного элемента криминалистической характеристики преступления, предусмотренного ст. 275 Уголовного кодекса Украины. Раскрыто криминалистическое значение информации о начале событий и процессов по разработке, конструированию, изготовлению или сохранению промышленной продукции, проектированию или строительству зданий и сооружений, приведены определения этих понятий.

The paper studies the problem of determination of time of commission of crime as an individual component of criminalistic characteristics of the crime addressed by article

275 of the Criminal Code of Ukraine. It underlines the importance of information about the commencement of the design, construction, production or storage of an industrial product as well as the design or construction of buildings and structures. It also suggests definitions of the mentioned actions.

Зі змісту ст. 275 Кримінального кодексу України (далі — КК України) випливає, що час учинення злочину є його обов'язковою об'єктивною ознакою, що визначається моментом порушення правил, які стосуються безпечного використання промислової продукції під час її розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання, а також порушення правил, які стосуються безпечної експлуатації будівель і споруд під їх час проектування чи будівництва. Недотримання відповідальними особами нормативно встановлених правил діяльності може створити загрозу або призвести до настання шкідливих наслідків особам, які є споживачами промислової продукції чи використовують (експлуатують) будівлі та споруди.

Першочерговий інтерес для визначення часу вчинення злочину становить початок дій і процесів щодо розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання промислової продукції, а також проектування чи будівництва будівель і споруд. Насамперед доцільно зупинитися на визначенні цих понять.

Юридичні науки не визначають поняття «промислова продукція», «розроблення», «конструювання», «експлуатація будівель і споруд» тощо, оскільки це є завданням інших галузей знань, які вирішують шляхом відповідного нормативно-правового регулювання. Бланкетний характер диспозиції ст. 275 КК України саме і передбачає необхідність звернення до відповідних джерел.

Згідно з ДСТУ 3278-95 «Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Основні терміни та визначення» *продукція* — це матеріальний результат трудової діяльності або виробничих процесів, що має корисні властивості і призначений для використання споживачем. *Промислова продукція* — це прямий результат промислово-виробничої діяльності підприємства, виражений у формі продуктів, товарів чи виробничих послуг. *Розроблення продукції* — стадія життєвого циклу продукції, яка уособлює зміну стану продукції: від формулювання вимог технічного завдання щодо виконання дослідно-конструкторських робіт на створення (модернізацію) продукції до втілення їх у нових (модернізованих) дослідних зразках, нових (модифікованих) матеріалах.

У будь-якому разі розроблення продукції є процесом, який супроводжується проведенням низки науково-технічних, організаційних, соціально-економічних та інших заходів і відображається у відповідній документації встановленої форми, що має зберігатися упродовж встановленого часу.

Конструювання — це процес створення проекту певного об'єкта техніки, у тому числі визначення форми, розмірів, взаємного розташування та параметрів частин і елементів конструкції об'єкта, його складових (агрегатів, систем, вузлів тощо), способу їх з'єднання, вибір матеріалів окремих елементів, розробка конструкторської документації. Конструювання передбачає свідоме та цілеспрямоване втілення винаходів, ідей та принципів, проведення розрахунків на основі знань з прикладних наук, виконання креслень та інших дій, спрямованих на забезпечення заданих характеристик (якості) об'єкта, який конструюють. Кінцевим результатом конструювання є технічний проект (найчастіше це комплект креслень та іншої технічної документації), який має забезпечувати можливість виготовлення (створен-

ня), експлуатації та утилізації необхідного об'єкта. Завдяки конструюванню створюється певна однозначна конструкція виробу. Процес конструювання спирається на результати проектування; під час конструювання уточнюються усі інженерні рішення, прийняті під час проектування, і втілюють їх у технічну документацію.

Виготовлення продукції включає всі технологічні процеси, операції, за допомогою яких відбувається перетворення сировини та матеріалів на готовий продукт, що відповідає встановленим вимогам і придатний для використання або подальшої обробки.

Зберігання продукції передбачає наявність певних умов, які сприяють збереженню як продукції в цілому, так і її якостей.

Отже, законодавець, визначаючи час учинення злочину моментом розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання промислової продукції, орієнтується винятково на діяльність, яка має регламентований характер і потребує виконання та дотримання низки вимог і правил. Діяльність, що так само належить до проектування та розроблення продукції, але до якої не висувають зазначених вимог (маркетингові дослідження, аналіз виробничих можливостей тощо), законодавець не регламентує.

Згідно з Державним класифікатором будівель і споруд:

- споруди — це будівельні системи, пов'язані із землею, які створені з будівельних матеріалів, напівфабрикатів, устаткування та обладнання в результаті виконання різних будівельно-монтажних робіт;

- будівлі — це споруди, до складу яких входять несучі та огорожувальні або сполучені (несучо-огорожувальні) конструкції, що утворюють наземні чи підземні приміщення, призначені для проживання або перебування людей, розміщення устаткування, тварин, рослин, а також предметів. До будівель належать житлові будинки, гуртожитки, готелі, ресторани, торговельні та промислові будівлі, вокзали, будівлі для публічних виступів, медичних закладів і закладів освіти тощо.

Проектування передбачає проведення інженерних розрахунків, які надалі оформляють у вигляді креслень майбутніх будівель і споруд. Обов'язковими складовими проектування є завдання на проектування, власне розроблення проекту, його узгодження та затвердження, складання технічної документації.

У частині третій ст. 10 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» під будівництвом розуміють нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт об'єктів будівництва [1].

Експлуатація будівель і споруд — це комплекс заходів з їх утримання та обслуговування. Вона передбачає:

- забезпечення нормального функціонування будівель і споруд відповідно до їх функціонального призначення;

- забезпечення запланованих експлуатаційних характеристик цих об'єктів упродовж усього терміну служби;

- забезпечення встановленого рівня безпеки будівель і споруд;

- забезпечення безаварійної роботи інженерно-технічних систем цих об'єктів;

- підтримання нормального санітарно-гігієнічного стану прибудинкової території об'єктів.

Криміналістичне значення інформації про діяльність, що досліджується у цій статті, зумовлене відображенням у цій інформації опису кожного процесу у вигляді

упорядкованої множини операцій, правил їх виконання, пов'язаних із ними об'єктів, виконавців, подій, що супроводжується складанням відповідної документації та передбачає визначення відповідальних осіб (виконавців) та їх повноважень. А отже, встановлення часу, коли, наприклад, було розпочато створення проектно-технічної документації, дозволить не лише визначити вимоги до цієї діяльності, а й проаналізувати процес її виконання, з'ясувати відповідальних за цю роботу осіб та їх повноваження.

Значення правильного встановлення часу учинення злочину у сфері, про яку йдеться, можна проілюструвати таким прикладом із судової практики.

Шосткінським міськрайонним судом Сумської області розглянуто справу щодо обвинувачення оператора котельні ПАТ «Шосткінський завод хімічних реактивів» у вчиненні злочину, передбаченого частиною другою ст. 275 КК України.

З обставин справи відомо, що наказом генерального директора БАТ «Шосткінський завод хімічних реактивів» № 152-к підсудного з 17.07.2006 р. призначено на посаду інженера з технічного нагляду зазначеного підприємства.

Наказом генерального директора БАТ «Шосткінський завод хімічних реактивів» від 29.04.2009 р. № 72 створено службу нагляду за безпечною експлуатацією будівель і споруд, керівником якої призначено цього самого інженера з технічного нагляду (підсудного).

Наказом генерального директора БАТ «Шосткінський завод хімічних реактивів» від 23.12.2011 р. № 96 відповідальним за належний стан та безпеку будівель і споруд незавершеного будівництва також призначено цього інженера з технічного нагляду підприємства (підсудного).

Відповідно до Положення про службу нагляду за безпечною експлуатацією будівель і споруд, затвердженого генеральним директором БАТ «Шосткінський завод хімічних реактивів» 24.04.2009 р., вона входить до структури підприємства і є однією з основних виробничо-технічних служб. Основним завданням служби є забезпечення надійності та безпечної експлуатації будівель, споруд та інженерних мереж.

На підсудного, відповідно до покладених на нього обов'язків інженера з технічного нагляду ПАТ «Шосткінський завод хімічних реактивів», було також покладено адміністративно-розпорядчі обов'язки, які передбачали надання вказівок і розпоряджень, обов'язкових для виконання адміністрацією виробництв, цехів, вирішення питань про допуск до робіт осіб з урахуванням їх знань з питань правил техніки безпеки. Тобто цей працівник належав до категорії службових осіб і виконував обов'язки з охорони праці та правил техніки безпеки на підприємстві.

У період з 1991 по 1994 рік за рахунок коштів державного бюджету (на той час) державним підприємством «Шосткінський завод хімічних реактивів» проводилося будівництво дев'ятиповерхового житлового 105-квартирного будинку. Через відсутність фінансування будівництво житлового будинку з 1994 року було припинено, будинок залишився недобудованим на рівні 8—9 поверхів.

Інженер з технічного нагляду ПАТ «Шосткінський завод хімічних реактивів» (підсудний) як службова особа, що виконує обов'язки з охорони праці та правил техніки безпеки на підприємстві, діяв у порушення вимог посадової інструкції, п. 4.2, 4.3, 4.16, 4.19 ДБН А.3.2-2-2009, наказу по підприємству від 23.12.2011 р. № 96 про забезпечення належного нагляду за спорудами незавершеного будівництва. Будучи зобов'язаним дотримувати норм і правил техніки безпеки на об'єкті незаверше-

ного будівництва, він не передбачив можливості створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків (хоча мав і міг їх передбачити), не вжив заходів із запобігання впливу на населення, що перебуває на прилеглий до будівельного об'єкта території, небезпечних і шкідливих чинників, що призвело до тяжких наслідків у вигляді загибелі двох неповнолітніх осіб.

На думку державного обвинувачення, цей працівник своїми діями вчинив злочин, передбачений частиною другою ст. 275 КК України стосовно порушення правил безпечної експлуатації будівель і споруд особою, яка зобов'язана дотримувати цих правил, що спричинило загибель людей.

Підсудний, не визнаючи своєї провини, подав письмову заяву, в якій зазначив, що злочину не вчиняв, жодних правил стосовно безпечної експлуатації будівель і споруд під час проектування і будівництва не порушував, бо взагалі не причетний до будівництва чи проектування. Крім цього, він додав, що в його посадовій інструкції немає жодного слова про те, що він повинен відповідати за будівлю, яка взагалі не належить ПАТ «Шосткінський завод хімічних реактивів». З урахуванням зазначеного підсудний не визнає себе винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ст. 275 КК України.

Суд, оцінюючи докази, що ґрунтувалися на всебічному, повному та об'єктивно-му розгляді всіх обставин справи в їх сукупності та в межах судового розгляду, визначених ст. 275 КПК України, дійшов висновку, що підсудного необхідно виправдати з огляду на таке. Пленум Верховного Суду України у Постанові від 12.06.2009 р. № 7 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» роз'яснив (п. 18), що з огляду на встановлення у ст. 275 КК України відповідальності «...за шкоду, заподіяну в ході експлуатації вже готових, завершених будівництвом об'єктів, порушення правил безпеки в ході будівельних робіт слід кваліфікувати (з урахування конкретних обставин справи) за ст. 271, 272 чи іншими статтями Особливої частини КК України».

З досліджених під час судового слідства доказів (показань підсудного, свідків, письмових доказів) суд достовірно встановив, що споруда, де сталася загибель неповнолітніх, є об'єктом незавершеного будівництва. При цьому об'єкт не введено в експлуатацію, і він не є територією здійснення виробництва ПАТ «Шосткінський завод хімічних реактивів».

Суб'єктом цього злочину є особа, яка зобов'язана дотримувати правил:

- розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання, безпечного використання промислової продукції,
- безпечної експлуатації будівель і споруд під час їх проектування чи будівництва.

Отже, причинно-наслідковий зв'язок між діянням та наслідками є таким: особа, здійснюючи проектування чи будівництво будівлі, саме на цій стадії допустила порушення правил (норм, стандартів) щодо безпечної експлуатації будівель чи споруд, тобто ці порушення закладено у проект та/або будівництво, а прояв наслідків (загибель людей або інші тяжкі наслідки за кваліфікацією частини другої ст. 275 КК України) відстрочено до моменту введення будівель чи споруд в експлуатацію.

Суд також встановив, що підсудний у 1989 році, закінчивши середній навчальний заклад, вступив до вищого навчального закладу — Українського державного хіміко-технологічного університету, який закінчив у 1994 році з отриманням диплому

спеціаліста за спеціальністю «Машини і апарати хімічних виробництв і підприємств будівельних матеріалів». Перший запис у трудовій книжці датовано 01.08.94 р., а отже, підсудний не мав і не міг бути причетний до проектування чи будівництва будинку, що відбувалося у другій половині 1980-х років [2].

Наведений приклад свідчить, що підсудного було виправдано завдяки правильному встановленню часу вчинення злочину.

У підсумку слід ще раз наголосити на тому, що визначення часу вчинення злочину, передбаченого ст. 275 КК України, має важливе значення для визначення винної особи і тісно пов'язане з чітким розумінням термінів, понять, категорій, характеристик, параметрів, які стосуються організації, тривалості та змісту певних процесів і дій з безпечного використання промислової продукції, безпечної експлуатації будівель і споруд.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» : станом на 21 лют. 2017 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>.

2. *Рішення* Шосткінського міськрайонного суду Сумської області [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/>.